

**ТОМАС НЕШ- НЕ САТИРИК:
ОБРАЗ «ЧОРНОЇ СМЕРТІ» У ЙОГО ПОЕЗІЯХ**

Федоряка Людмила,

кандидат філологічних наук
ORCID ID 0000-0003-0987-9544
Криворізький державний педагогічний університет
проспект Гагаріна, 54, Кривий Ріг, 50000, Україна
fedoryaka.lyudmila@gmail.com

Клименко Ірина,

кандидат філологічних наук
ORCID ID 0000-0001-5557-0412
Криворізький державний педагогічний університет
проспект Гагаріна, 54, Кривий Ріг, 50000, Україна
imklimen@gmail.com

***Анотація.** Увага авторів цієї розвідки зосереджена навколо віршованого «триптиху про чорну смерть», що розміщений у п'єсі Єлизаветинського літератора Томаса Неша «Останнє бажання і заповіт Літа» (1592). Оскільки цей письменник у сучасній літературознавчій спільноті відомий здебільшого як талановитий сатирик, автор роману й численних памфлетів, то фокус на його поетичних творах наразі постає напрочуд актуальним як з огляду на їхній тематичний вектор, так і з точки зору внеску автора в розвиток тогочасної поетичної традиції.*

У трьох віршах іде мова про лондонську чуму 1592–1594 рр., що змусила Т.Неша змінити стиль життя й напрямок творчості. Перед лицем неминучої хвороби й смерті літератор вдався до художньої репрезентації чуми в поезіях, які збагачують художню структуру драматичного твору. Автори статті доводять, що, об'єднані концептом швидкоплинності життя і страхом смерті, ці вірші порізному оприявнюють авторський психоемоційний настрій і демонструють універсальну візію медичного лиха Єлизаветинцями. Також у статті репрезентовано ідейно-змістовну специфіку віршів і їхню кореляцію зі структурно-композиційною організацією п'єси й визначено так звану театральність як художню рису драматичного твору. Деякі маловідомі факти з життя автора та соціокультурний контекст епохи теж представлені в анотованій статті.

Аналітичне прочитання віршів уможливило зробити висновок про їхню унікальність. На переконання авторів, вона полягає в тому, що у своєму першому драматичному творі Неш розмістив свої перші вірші на актуальну тему. Це вирізняє його з-поміж тогочасних колег по перу, адже подібного поєднання в Єлизаветинській літературі не було, як не було і поезій, повністю присвячених «чорній смерті». Саме завдяки цим поезіям Неш відтепер буде знаний у літературознавчих колах не лише як великий сатирик, а й талановитий поет Єлизаветинської доби.

***Ключові слова:** Томас Неш, «Останнє бажання і заповіт Літа», «триптих про чорну смерть», поезія, драма, чума.*

**THOMAS NASHE IS NOT A SATIRIST:
THE IMAGE OF “THE BLACK DEATH” IN HIS POETRY**

© Fedoriaka L., Klymenko I., 2022

Fedoriaka Liudmyla,
PhD in Philology
ORCID ID 0000-0003-0987-9544
Kryvyi Rih State Pedagogical University
54, Gagarin Ave., Kryvyi Rih, 50000, Ukraine
fedoryaka.lyudmila@gmail.com

Klymenko Iryna,
PhD in Philology
ORCID ID 0000-0001-5557-0412
Kryvyi Rih State Pedagogical University
54, Gagarin Ave., Kryvyi Rih, 50000, Ukraine
imklimen@gmail.com

***Abstract.** The authors of this article focus on poetics of “triptych about the Black death”, which is included in the play “Summer’s Last Will and Testament” (1592) written by the Elizabethan writer Thomas Nashe. As this writer is well-known to modern literary scholars mostly as a talented satirist, the author of a novel and numerous pamphlets, the attention to his poetic heritage is nowadays surprisingly relevant from the view point of their thematic vector and from the viewpoint of the author’s contribution into the development of the Elizabethan poetic tradition.*

The three poems about the London plague of 1592-1594 forced T. Nashe to change both his lifestyle and concepts of his fiction. Faced with inevitable illness and death, the writer demonstrated his imagination about plague in poems that enrich the fictional structure of drama. Being united by the ideas of the life transience and the fear of death, the author’s psycho-emotional state and his contemporaries’ universal vision of the medical disaster are manifested in different ways. In this article, there is also an attempt to find out the ideological and fictional specificity of the poems and their correlation with the structural and compositional organization of the play, as well as to define so-called theatricality as an artistic feature of drama. Some unfamiliar facts from the author’s life and socio-cultural context are also placed in the given article.

Having analyzed the poems, the authors of the research came to conclusion that their uniqueness lies in the following: in his first drama Nashe represented his first poems, moreover, for the first time in the Late Renaissance literature, they were devoted to the Black death. This artistic achievement differs Th. Nashe from contemporary men-of-letter. Thanks to these poems, Nashe can be henceforth considered not only a great satirist, but also as a talented poet of the Elizabethan age.

***Key words:** Thomas Nashe, Summer’s Last Will and Testament, “triptych about the Black death”, poetry, drama, plague.*

Вступ

Пізньоренесансному читачеві ім’я Томаса Неша (1567–1601) було добре знайомим: у часи Єлизавети I він був дуже популярним літератором. Усі, хто був охочим до читання й купував книги біля собору Святого Павла, знали його як гострослівного «university wit», який приїхав до столиці з Кембриджа, вирізнявся з-поміж колег нестримною жагою до писання й в усіх творах критично відгукувався про актуальні події. Саме маркер «літератор» і пасував йому найбільше, адже його творчість не була сконцентрована на одній темі, проблемі, жанрові, а рясніла художніми формами й стильовими експериментами. На піку своєї кар’єри Неш плідно працював у памфлетному жанрі й написав роман «Невдалий мандрівник», які неоднаразово друкувалися в Лондоні великими накладками й швидко розкуповувалися, адже автор писав про нагальні проблеми й відомих людей у зрозумілій для пересічного читача манері. Оскільки твори письменника

задовольняли потреби невибагливої читацької аудиторії, то й професійний успіх, і популярність його на початку 90-их рр. XVI ст. були закономірними.

У наш час рецепція цієї постаті дещо інша: вона змінилася за чотири сторіччя, що віддаляють нас від елізаветинської доби. У самій персоналії Т. Неша, як і у творчій спадщині, наразі вже майже немає видимих «білих плям» – усі твори, тексти яких збереглися, вивчені. Але ступінь вивченості, як і популярність, різняться. Про два ключові вектори його творчості (памфлети й роман), якими він забезпечив собі славу ще за життя, написано чимало наукових розвідок, тому цей аспект творчого спадку письменника серед наукової спільноти наразі вважається найбільш дослідженим. Завдяки зарубіжним і відчизняним літературознавцям Е.А. Бейкеру, Ф. Боверс, В.Р. Девісу, Р. Ховарту, Дж. Джуссеранду, Д. Каулі, А. Кеттлу, М. Лоуліс, С. Нейлу, М. Шлаух, Дж. Стіну, М. Сузукі, Л.П. Приваловій, Н.І. Власенко, Л.Д. Федоряці внесок Неша у формування елізаветинської традиції «novel» наразі встановлено. Роль письменника в становленні елізаветинського памфлету теж на сьогодні є визначною (Дж. Хіббард, С. Хілліард, Дж. Сейнсбері, Дж. Стін, С. Веллс, Л.Д. Федоряка). У той же час твори інших жанрів (поезії й драми) ще потребують активного аналітичного прочитання. Є сподівання, що пильна дослідницька увага до цілісного творчого доробку Неша надасть можливість не лише зменшити прогалину між вивченими та ще не дослідженими творами, але й сприяти таким чином відновленню хоча б частки тієї популярності, яку він мав за ренесансних часів.

У контексті останніх «ковідних» років літературознавці, які займалися детальним вивченням творчості Т.Неша, отримали шанс для чергової наукової реінкарнації цього письменника. Дещо парадоксально, але з'явилася нагода подивитися на нього під кутом зору пандемії й побачити в ній те, що лишалося на периферії дослідницької уваги раніше й водночас було б актуальним і релевантним соціокультурній ситуації тепер. Як наслідок – Томас Неш і як людина, і як творча особистість засяяв нині, без перебільшення, новими гранями, бо до відомих науковому загалу професійних амплуа цього письменника (памфлетист, романіст, сатирик) додалося ще одне – *поет* (тут і далі виділено нами – Л.Ф. і І.К.).

Ця ситуація вимагає певного пояснення. Ще елізаветинській читацькій аудиторії була відома порнографічна поема Т. Неша «Вибір коханок» («The Choice of Valentines», 1593), яку читали в рукописному варіанті аж до 1600 р., коли вона була занесена до Реєстру друкованих книг. Дослідники, які свій науковий пошук зосередили навколо ушлявленої іменами Е. Спенсера й В. Шекспіра елізаветинської поezії, про цей твір Неша згадують зазвичай мимохідь. Під впливом віршованих творів саме цих двох потужних постатей, з одного боку, і відверто пікантної тематики поеми, з іншого, сформувалася її відповідна оцінка – зовсім небагато відгуків як про таку, у якій, загалом, немає художньої вартості. Не останню роль у такому сприйнятті зіграв й імідж Неша-памфлетиста, бо однозначне превалювання у його творчості памфлетного жанру на момент написання поеми стало причиною доволі упередженого дослідницького ставлення до поетичного твору літератора навіть без особливого заглиблення в його текст. Ще декілька віршів, розміщених у тексті роману «Невдалий мандрівник», і памфлет «Пірс Безгрошовий» теж ніколи не піддавалися глибокому літературознавчому аналізу, попри те, що вони також мають художню цінність у розрізі порушених у романі й памфлеті проблем.

Крім зазначених, перу Неша належать й інші віршовані твори, які будуть предметом обговорення в цій розвідці. Їхня доля теж не завидна: тексти збереглися в поетичних антологіях тогочасного періоду, функціонують у російських перекладах кінця минулого століття, але з літературознавчої точки зору абсолютно не вивчені. У зв'язку з пандемією коронавірусу вони потрапили «під збільшуваче скло» дослідників творчої спадщини Неша з метою встановлення ідейно-змістовної специфіки й актуального звучання в наші дні. Мова йде про кілька поezій, присвячених лондонській чумі 1592–1594 рр.

Те, що вони були написані і їхні тексти дійшли до наших днів, – справді унікальний літературний факт. По-перше, ці кілька віршів є першими завершеними поетичними пасажами у творчості Т. Неша. По-друге, у контексті тогочасної соціокультурної ситуації Неш постає *чи не єдиним автором*, якому належить *безпосередня* репрезентація пандемії, адже, як сказав С.Грінблатт, навіть Великий Бард «майже ніколи прямо не порушував теми чуми» [Грінблатт, 2020], хоча в житті й творчості Шекспіра чума також відіграла значну роль і посилення на неї теж містяться в його драматичних творах. По-третє, тодішній поет-початківець Неш, який до цього встиг успішно реалізувати себе в жанрі прозовому, уже був автором декількох резонансних памфлетів і виявив себе митцем, якому властиві критика й скепсис, у цих віршах продемонстрував зовсім інше сприйняття ситуації – створив зовсім не сатиричну, а таку собі «жахливу» лірику. По-четверте, факт появи поезій у творчості Неша вже сам по собі породжує запитання, відповіді на які здатні пролити світло на деякі аспекти творчої лабораторії письменника: чому саме про чуму Неш написав вірші, а не висловився звичним для себе чином – у памфлеті? Якщо він тренувався в поетичних вправах, то чому почав саме з чуми? Зараз на ці запитання немає однозначних відповідей. І по-п'яте, – міркування: коли проектувати погляд на ці твори із висоти сьогодення, то навіть складно сказати, із чим Неш впорався майстерніше, і чи не був би він насправді талановитим поетом, слова й слава якого вийшли б далеко за межі ренесансної Англії, якби з тих пір продовжив свою творчість у напрямку поетичному, а не повернувся до памфлетних творів...

Зрештою, історія й література не визнають умовного часу, тому цією розвідкою хотілося б відкрити науковій спільноті Неша-поета і водночас **Не-сатирика**. У його випадку таке поєднання є екстраординарним, бо лише в поезіях він не властиво для себе *не критикує*, а демонструє абсолютно протилежний настрій. Тож у цій статті з'ясуємо, якими є шляхи відтворення ним суспільної трагедії у віршованих зразках і встановимо їхню художню специфіку, а також спробуємо знайти відповіді на поставлені вище запитання й репрезентувати цим самим невідомі деталі творчої біографії цього інколи «загадкового» літератора.

Матеріали та методологія дослідження

Центром літературознавчого аналізу в цій статті постали три поезії про чуму, що містяться в драматичному творі елізветинського літератора Томаса Неша «Останнє бажання і заповіт Літа» («Summer's Last Will and Testament»). Цілком закономірно, що першочергово було визначено ідейно-змістовні особливості поезій, а також механізми кореляції віршованих фрагментів із структурно-композиційною організацією п'єси. Для досягнення задекларованої мети використовувалися різні методи. Пріоритетними для літературно-критичного осмислення драматичного тексту було обрано аналітичний, синтетичний і культурно-історичний методи. До аналізу поетичного тексту були долучені текстологічний, стилістичний, біографічний та інтерпретаційний методи дослідження.

Обговорення

Епідемія «чорної смерті». Приїхавши у 1589 р. із Кембриджа в Лондон, Т. Неш багато працював, бо прагнув закріпитися в столиці, набути статусу «справжнього» лондонця й прискорити професійне щастя. Утім, велике місто не поспішало відкривати перед прибульцем свої двері. Саме на шляху до письменницького успіху юнакові довелося подолати чимало перешкод, яких на його долю в омріяному місті випало значно більше, ніж здавалося на відстані. В уяві бакалавра коледжу Святого Джона Лондон був передусім меккою англійського культурного життя, «містом-театром» [Акройд, 2001:217], який, як ніяка інша європейська столиця, заслуговував на порівняння зі сценою. Але молодий літератор Неш не зміг довго насолоджуватися театральним столичним життям: через декілька

років, у 1592р., усе змінилося й Лондон перетворився на «місто-страх» і «місто-смерть».

Щоб назвати столицю так, підстави були вагомі. Образ Лондона як великого живого організму завжди мав певний фатальний відтінок: його порівнювали з Єрусалимом, вішували загибель, як і «священному» місту. Не в останню чергу такі пророцтва були через чуму. Вражаючою є статистика, яку наводять біографи Лондона. Так, 1347-1348 рр. навіки увійдуть в історію Англії як чумні роки, які забрали 40% містян, а за 5-6 годин – життя тисячі людей. Упродовж наступних століть чума завдавала ударів по Лондону принаймні шість разів. У 1528 р. вона напала на місто з такою силою, що на сумну згадку про цю жахливу трагедію на стіні собору Святого Павла було зображено фреску «танцю смерті», яка є символом швидкоплинності життя. У середині XVI ст. вона знову спалахувала по країні періодично. Упродовж 40 років, між 1563 – 1603 рр. чума жала городян п'ять разів, причому 1603 р. померло близько 30 тисяч людей. Піком пандемії вважався період з 13 серпня 1592 р. до кінця 1594 р., із невеликим перепочинком тоді, коли смертність була меншою. На будинках у той час вивішували таблички з написами «Господи, врятуй нас!», а червоним хрестом помічали інфіковані оселі. За даними хроніки Джона Стоу, хвороба забрала тоді період майже 11 000 лондонських життів – це близько 6% населення. Тож поява метафоричних перифразів «місто-страх» і «місто-смерть» цілком виправдана.

У сучасному високорозвиненому суспільстві це медичне лихо вже детально й всебічно досліджене, а в ті часи англійці страждали від нього не лише фізично, але й ментально. Чума виявилася для них суцільною катастрофою, адже через відсутність лікувальних засобів і превентивних заходів населення постійно перебувало в страху не заразитися, не вихворитися й не померти. Відсутність кваліфікованої медичної допомоги, масштаби захворюваності й кількість летальних випадків викликали розмови про те, що це Всевишній наслав на людей кару за їхні моральні гріхи (почалися вони після того, як у Хенслоу через чуму довелося закрити будинки розпусти).

Першим проявом цієї хвороби було збільшення лімфовузлів у пахвах, де з'являлися бубони (звідси «бубонна чума»), які згодом розповсюджувалися по всьому тілу. Інкубаційний період захворювання, який тривав максимум десять днів, супроводжувався й іншими симптомами: головним болем, високою температурою, прискореним пульсом, тривожним станом, а коли вже відкривалося блювання, то було зрозуміло, що лишилися лічені дні. У 70% випадків летальний кінець наставав через 3-4 дні. Віри в дієвість «сердечних» ліків, молитви й трав'яні настої взагалі не було, через це інфіковані у перші ж дні втрачали надію на одужання й рідко зверталися до лікарів і аптекарів. До фізичної недуги додавався і вкрай тяжкий моральний стан як здорових, так і насамперед хворих людей. Очевидці тих подій згадували, що вулицями Лондона постійно їздила колісниця, візниця кричав «Виносьте свої людей», складав їх купою на віз, вивозив і скидав у загальну трупну яму. Тож цілком зрозуміло, що, знаючи про 30-40 щоденних смертей і усвідомлюючи, що ефективних засобів боротьби з хворобою немає і не буде, столичне населення, яке ще не встигло підхопити інфекцію, намагалося врятуватися будь-яким шляхом. Чи не найпершим виходом був виїзд за межі Лондона, бо, вважалося, що на периферії і в сільській місцевості «чорна смерть» лютувала з меншою силою. Коли у травні 1592 р. столицю залишили королева Єлизавета й міністри Двору, і до червня 1594 р., коли хвороба помітно відступила, у Лондоні був запроваджений жорсткий карантин.

Чи не найсуворішим вироком він був для закладів розважального характеру – зокрема, лондонські театри протягом означених двох років були закриті. Цікаво, що однією з можливих причин виникнення чуми тоді називалися саме театральні постанови, які в елізаветинській Англії були новим видом мистецтва, дуже популярною світською розвагою, а тому часто потрапляли під гостру критику

Додано примітку [A1]: й з

Додано примітку [A2]:

представників радикальних релігійних течій (пуритан, передусім). Вважалося, що «причиною чуми є гріх, причиною гріха є вистави, тож, відповідно, причина чуми – вистави» [цит. за: Вілсон, 1927:52]. Шляхом такого силогізму пуританами доводився згубний вплив постанов на моральні принципи театралів, але незалежно від того, є чума наслідком цього чи ні, у владі переймалися тим, яка небезпека чатує на відвідувачів. На переконання владних структур, усілякі публічні зборища, на які сходяться ледарі, повії та інші суспільні виродки, не говорячи вже про «заражених виразками», «розповсюджують небезпеку і шкоду». Тож було підписано розпорядження про закриття театральних приміщень, а також призупинення «всілякого роду скупчення людей і публічних зібрань, ведмежих боїв, кегельбанів та інших подібних розважальних закладів», щоб «покласти край розмноженню зарази в місті» [Чемберз, 1923: 178].

Після цього розпорядження життя в Лондоні вимерло – не лише в прямому, а і в переносному смислах. Для акторів столичних театрів вимушена перерва в роботі була не меншою бідною, ніж сама чума. Вони вирушали за кордон, їздили англійськими провінціями в пошуках заробітку, але ці варіанти не завжди були вигіршними, бо там також час від часу спостерігалися чумні спалахи. Щоб прогодувати родину, колишній столичний актор Роберт Браун, приміром, виступав на франкфуртському ярмарку й протягом пекучого «чумного» літа 1593 р., у той час, коли його рідні залишалися в Шордичі. Однак усі його старання виявилися марними: чума забрала дружину, дітей і решту членів сім'ї.

Томас Неш і пандемія.

Для Томаса Неша локаун теж став невимірною трагедією, адже за час перебування в столиці він встиг настільки захопитися театром, що намагався не пропускати нових постанов, став справжнім театральним шанувальником, завсідником, а згодом і переконливим апологетом театру в горнілі протистояння між прихильниками цього світського мистецтва з ворогами-пуританами. Неша достеменно цікавило все театральне начиння: сюжетні перипетії, декорації, костюми, актори, рух творчої думки авторів п'єс. Тому карантинні обмеження перекрили йому життєдайний кисень – можливість, як насолоджуватися переглядом вистав, так і працювати у звичному режимі, до якого він за три роки вже призвичаївся. Натомість довелося думати про місце, де можна було б безпечно перечекати чумні часи й залишитися здоровим. Можливо, нешезнавці ніколи б й не дізналися подробиць цього періоду життя письменника, якби чудову нагоду їм не подарував його драматичний твір «Останнє бажання і заповіт Літа».

Результати дослідження

П'єса *«Останнє бажання і заповіт Літа»*, що написана 1592 р., а надрукована після смерті автора 1600 р., – перший і єдиний уцілілий драматичний твір Т. Неша. Написавши «...Бажання», письменник виконав обіцянку, дану читачам у памфлеті «Пірс Безгрошовий», – написати «твір для сцени». За ідейним змістом та загальним пафосом цей твір не має нічого спільного з тогочасними «кривавими трагедіями» Т. Кіда, історичними хроніками В. Шекспіра, романтичними комедіями Р. Гріна та Дж. Піла тощо. «...Бажання» – інтерлюдія у стилі Дж. Гейвуда, **що була написана на замовлення архієпископа Дж. Вітгіфта у його садибі у Кройдоні, який знаходився на відстані 15 км. від столиці, і в якому Неш знайшов собі прихисток на період карантину.** «...Бажання» було поставлене слугами на домашній сцені, призначалося для шляхетної розваги господарів і гостей архієпископа. Попри цю першочергову мету, Нешеві вдалося в ній продемонструвати апологетичне ставлення до театру, втілити досвід, отриманий під час гри на кембриджській сцені та після відвідин лондонських спектаклів.

В аспекті становлення елізаветинської драми, а також у контексті театального пандемійного дискурсу ця п'єса, безсумнівно, варта уваги. Між тим, вона не завжди потрапляє до числа шедеврів елізаветинської драматургії, тому й

відгуки про неї не однозначні. Н. Рабкін характеризує інтерлюдію як «вір, у якому драматична структура включає не лише пісні й танці, а також і по-особливому інтимні стосунки між акторами і аудиторією, вимислом і реальним життям, і т.д.» [Рабкін, 1976 :439]. Називаючи «Бажання...» «шоу», Дж.Б. Стін пояснює, що «в ньому достатньо шарму та земного блаженства, а дискусія завжди наражається на небезпеку бути незрозумілою, тому що в ній насправді є для цього реальний ґрунт» [Стін, 1985:19]. К.Л. Барбер, хоча і вбачає у «...Бажанні» щось на зразок «загального місяця» («ubisunt»), все ж відзначає, що «п'єса варта читання» [Барбер, 1963:58]. М.С. Бредбрук називає п'єсу Неша пейджентом і описує її «як таку, що нагадує процесію місяців Спенсера (мається на увазі поема останнього «Календар пастуха» – Л.Ф.), ніж повноправну п'єсу» [Бредбрук, 1968:72]. На думку М. Ейертон, «...Бажання» «в цілому нудна й незрозуміла п'єса, тільки всі Нешеві **вірші вставлені в неї, як діаманти в оправу**» [Ейертон, 1963:8]. До виділеного вислову слід привернути особливу увагу, адже Ейертон застосовує таке коштовне порівняння для характеристики так званого триптиху про чорну смерть, що «... панує на більшості території наприкінці літа» [4, с.441].

«Триптих про пандемію».

Перший вірш триптиху має назву *Fair Summer Droops*, що українською звучить як «Прекрасне літо впало духом».

Fair summer **droops**, **droop** men and beasts therefore,

So fair a summer look for **nevermore**:

All good things vanish less than in a day,

Peace, plenty, pleasure, suddenly **decay**.

Go not yet away, bright soul of the sad year,

The earth is hell when thou leav'st to appear.

What, shall those flowers that decked thy garland erst,

Upon thy **grave** be wastefully dispersed?

O trees, consume your sap in **sorrow**'s source,

Streams, turn to **tears** your tributary course.

Go not yet hence, bright soul of the sad year,

The earth is hell when thou leav'st to appear [2, с. 441].

У цьому вірші знаходимо деякі конкретні факти про чуму (літо «смутого» 1592 року), а також за рахунок використання лексем «смерть», «могила», «смуток», «печаль», «сльози», «в'янути», «впасти духом», «більше ніколи» уже формується образ страху й смерті від чорної смерті. У поезії відчутно проступає розчарування, виснаження й моральний занепад від незрозумілого нелондонського літа, невизначених термінів перебування за містом, але ще немає відчуття безвиході й невідворотного розпачу.

Другий вірш має назву «*A Litany in Time of Plague*», що в перекладі звучить як «*Літанія під час чуми*». Цей вірш – незрівнянний зразок поетичної творчості Неша, у якому ним майстерно поєднані прекрасна образність і «трагічний» реалізм. У ньому автор малює жахливі картини життя, породжені чумою. Цим віршем Т. Неш доводить, що пандемія не лише проникає у всі сфери людського буття, а й починає над ним повноцінно володарювати; що в земному житті немає нічого вічного, адже епідемія змінює світ і життя перестає бути цінним. Ця поезія – «плач» автора над людьми, яким довелося віч-на-віч зустрітися з чумною смертельною загрозою і зрозуміти, що все, крім Смерті, – тлін.

ADIEU, **farewell** earth's bliss!

This world uncertain is:

Fond are life's lustful joys,

Death proves them all but toys.

None from his darts can fly;

I am sick, I must die-

Lord, have mercy on us!
Rich men, trust not in wealth,
Gold cannot buy you health;
Physic himself must **fade**;
All things to end are made;
The **plague** full swift goes by;
I am sick, I must die--
Lord, have mercy on us!

Beauty is but a flower
Which wrinkles will **devour**;
Brightness **falls** from the air;
Queens have **died** young and fair;
Dust hath **closed** Helen's eye;
I am sick, I must die--
Lord, have mercy on us!

Strength stoops unto the **grave**,
Worms feed on Hector brave;
Swords may not fight with fate;
Earth still holds open her gate;
Come, come! the bells do **cry**;
I am sick, I must die--
Lord, have mercy on us!

Настрій ліричного героя стає зрозумілим уже від початку, адже перша строфа відкривається словом «прощавай», адресованим земному допандемійному блаженству. Кожна наступна строфа, за задумом Неша, спрямована на розвиток і інтенсифікацію задекларованої в першому рядку тези. Автор «Літанії..» пише про пандемійне відчуття бути іграшкою в руках долі (тобто в руках смерті). Він наводить докази фатальної ходи «чорної смерті» країною, яку ніхто неспроможний зупинити. Неш звертається до багатих людей, яким у подібній ситуації не варто покладатися на свої статки, бо здоров'я не купиш за гроші і смертне тіло невпинно і стрімко з'їдає чума. У третій строфі ключовою є думка про те, що краса – це квітка, але зараз квіти її втрачають, вочевидь, і перед красою не зупиниться чума. У наступній строфі поет говорить про тих людей, які, здавалося б, безсмертні, але їх також підкосила пандемія. Тут автор описує двобій меча і долі, і якщо б Гектор у реальній битві переміг усіх, то саме Фатум «чорної смерті» і є ним непереможний. Хто б не був, як бачимо, – Гектор, Олена – час і чума сміються над усіма.

Wit with his wantonness
Tasteth **death's** bitterness;
Hell's executioner
Hath no ears for to hear
What vain art can reply;
I am sick, I must die--
Lord, have mercy on us!

Haste, therefore, each degree
To welcome destiny;
Heaven is our heritage,
Earth but a player's stage.
Mount we unto the sky;
I am sick, I must die--
Lord, have mercy on us! [1, с.457].

Четверта строфа присвячена людям розуму й творчості. Автор цих рядків щиро співчуває людям високого інтелекту або таланту, які також страждають і помирають, тож, вочевидь, і мистецтво нічого не варте перед обличчям смерті: якщо навіть зобразити її фарбами, то вона все рівно буде безжальна і до свого творця. Остання строфа «Літанії...» витримана у високому патетичному ключі, адже тут проступають релігійні авторські погляди. Згідно з переконаннями Неша-протестанта, люди мають грати на землі ті ролі, на які їх призначив Творець із небес, і, якщо покарані за життєві гріхи чумою мають відійти у вічність, то треба гідно прийняти і такий кінець.

Тож, усвідомивши масштаби і наслідки пандемії, яка вирувала в Лондоні в 1592р., у вірші «Літанія під час чуми» Томас Неш не лише відтворює свою психоемоційну реакцію на резонансну суспільну подію, але й, наскільки це можливо зробити в поетичному творі, ділиться з читачами деякими особливостями її перебігу. Зміст вірша узагальнює думку про те, що чума – смертний вирок, який не обирає хворих, а, навпаки, споріднює багатих і бідних, святих і смертних, відомих і простих, розумних і неосвічених. Всі однакові на порозі Пекла, і якщо Рок такий, то і його треба визнати.

Цей поетичний шедевр отримав високу оцінку С. Грінблатта, який, порівнюючи пандемійну творчість Неша з Шекспіровою, сказав, що «Шекспір не лише не написав нічого настільки ж потужного, але і навіть такого, що віддалено нагадує запам'яту «Літанію під час чуми» свого сучасника Томаса Неша» [Грінблатт, 2].

У заключній частині твору, перед епілогом автор пропонує *третій* вірш триптиху «*Song*» («*Пісня*»), який є останнім штрихом у створенні картини бубонної чуми.

Autumn hath all the summer's fruitful treasure;
Gone is our sport, **fled** is poor Croydon's pleasure!
Short days, sharp days, long nights come on space;
Ah, who shall hide us from the winter's face?
Cold doth increase, **the sickness will cease**,
And here we lie, God knows, with little ease.
From winter, plague, and pestilence, good Lord, deliver us!

London doth **mourn**, Lamberth is quite **forlorn**;
Trades cry, woe worth that ever they were born!
The **want of term** is town and city's harm.
Close chambers we do want to keep warm.
Long **banished** must we live from our friends:
This low-built house will **bring us to our ends**.
From winter, plague, and pestilence, good Lord, deliver us! [3, с. 460].

У порівнянні з попередньою, у цій поезії, як бачимо, відбувається певне розширення концептуального змісту. У першій строфі говориться про те, що вже настає справжня холодна осінь, а люди мають і досі залишатися у передмісті ще на невизначений строк, але є надія, що-таки до настання зими епідемія зглянеться над людьми. У другій строфі йдеться про вияв, масштаби і наслідки пандемії для суспільства (торговельники страждають від збитків, уже і розташований неподалік Кройдона Ламберт одягає жалобу, низькі замиські будинки не пристосовані до життя взимку, бо в цей час там занадто холодно тощо). Своєрідна модифікація фінальних двовіршів із «Літанії...», рефрен із «Пісні» знову ілюструє достеменні авторські імперативи і переконання. Із відчаю Неш закликає до стійкості і духовних ліків – молитви, але без надії він все ж сподівається на близький кінець цього жаху (з тексту п'єси зрозуміло, що, як ніколи раніше, очікують Різдва, бо, може, з його настанням

чума пригальмує свою смертоносну ходу країною). Наостанок відзначимо, що, як і в попередньому, в цьому вірші Неш також відкрито вживає слово «чума», тоді як у «літньому» вірші ця лексема ще була відсутня. Можливо, це обумовлено авторським усвідомленням надзвичайно серйозних масштабів і наслідків хвороби в осінній період. Підтвердити це припущення здатний ще один мовний факт: у межах рефрену чергуються синоніми *plague+pestilence* – Неш, вочевидь, натякає на кількість летальних випадків, що збільшилася з настанням холодів, внаслідок чого **чума** перетворилася на **мор**.

Висновки та перспективи

Ретельне вивчення *триптиху про «чорну смерть»* Томаса Неша у контексті сучасної епідеміологічної ситуації уможливило пролити світло на деякі маловідомі факти його творчої біографії і окреслити напрямки перспективних наукових пошуків.

П'єса «Останнє бажання і заповіт Літа» є першим «пандемічним» твором Томаса Неша, який заслуговує на особливу увагу з декількох причин. У ній знайшлося місце трьом віршам, присвяченим «чорній смерті» в Англії. На наш погляд, цей художній факт вже сам по собі постає літературним прецедентом з урахуванням наступних факторів – **перший драматичний твір, у якому розміщені вірші, написані ним уперше і в яких уперше відсутній притаманний йому сатиричний модус**. Викликана страхом хвороби і смерті психоемоційна травма автора під час роботи над п'єсою обумовила її особливу структуру та ідейно-прагматичний смисл. Страждаючи не лише від епідемічного страху, а й від розлуки з лондонським дозвіллям, щоб залишитися на зв'язку з театром і у Кройдоні Неш написав **п'єсу**, у яку йому вдалося вставити «чумні» **вірші**. Найпевніше, загострене відчуття прекарності і невизначеності звели нанівець характерне йому раніше бажання тотального висміювання. Зважаючи на це, «...Бажання», безсумнівно, виняткова п'єса як у контексті елизаветинської драми, так із точки зору специфіки демонстрації в ній достеменних поглядів автора, а також, із огляду на вставлені в неї поезії, у форматі тогочасної поетичної традиції.

Основна ідейна спрямованість віршів у тому, що чума – хвороба невиліковна, їй не шкода нікого (навіть лікарів, забезпечених громадян, живу природу). Зауважимо, що у світлі своїх переконливих протестантських поглядів у триптиху Неш імплікує думку про те, що чума була наслана на людей за їхні гріхи і, якщо така доля Всевишнього, то з ним не варто сперечатися. Ці три твори об'єднані сприйняттям чуми творчою людиною, але вони відрізняються внутрішньою динамікою. Якщо у **першому** ще проступає розчарування і моральний занепад, у **другому** вже відчутна гнітюча безнадія, то в **третьому** вірші звучить відвертий відчай і безвихідь, адже нікому немає порятунку і невідомо, коли буде покладено край людським смертям і перебуванню самого автора у Кройдоні. Всі три поезії завершуються красномовними рефренами, різними за структурою та значенням, але концептуально дуже близькими: у них відчутна квінтесенція авторської рецепції, генералізація людського сприйняття, інтенсифікація естетики жаху.

Хотілося б встановити і кореляцію між двома видами літературного мистецтва у цьому творі – композиційним розміщенням, ідейним змістом та авторськими інтенціями, які продемонстровано в цих трьох **віршах**, що збагачують **драматургічне** полотно. Літо виконує першу пісню «Прекрасне літо впало духом», що знаходиться у межах прологу, і, на наш погляд, імплікує інформацію про те, що влітку, залишивши Лондон, Неш і багато його колег, найпевніше, ще не могли збагнути, які наслідки матиме ця епідемія, а були незадоволені самим фактом від'їзду зі столиці, маючи однак впевненість, що звичне життя (а для них, у першу чергу, культурне) відновиться в найближчому майбутньому, тобто, десь із настанням осені все повернеться. Тому в цьому вірші люди «впали духом», спустошені тим, що не зможуть насолоджуватися звичними **літніми** привабами. У поезії «Літання під час чуми» настрої Неша вже інші. Її виконує блазень Вілл Саммерс на прохання Літа

«заспівати щось під лютно, щоб поскаржитися на його (Літа) **скорю смерть**» [4, с.457]. У цьому віршованому пасажі вже відчутна втрата надії, неминучість, адже він написаний у *вересні* 1592 р., тобто за літо пандемія не стихла, а навпаки, як свідчить статистика, кількість хворих збільшилася, поширилася й на околиці країни, і повернення до столиці відклалося ще на певний час. У фінальній «Пісні», яку знову виконує Літо, відтворено авторський настрій і внутрішній стан у *жовтні* (коли Неш завершив драму): відчай від абсолютної невизначеності у поверненні до нормального життя, страх захворюти і померти від чуми дійшли такого трагічного піку, що залишається лише молитися «милосердному Богові, щоб врятував від мору». Тож, думається, сюжетна лінія драматичного твору своєрідно дублює ключові концепти, що звучать у поезіях, адже пори року змінюються, а епідемії краю немає; а структурне розміщення віршів і взагалі відображає головну авторську мотивацію написання п'єси.

Не можна також оминати увагою і вдало приховані між рядків «Літанії...» посилення на так звану театральність як рису художнього тексту. З одного боку, це зрозуміло, адже вірш знаходиться у форматі драматичного твору і написаний він у період безмежної популярності театру як серед глядацького, так і письменницького загалу. Втім, водночас, якщо їх експлікувати, то просто неможливо не помітити, що Неш максимально наближається до формулювання метафори, яка вже стала афоризмом – «**весь світ – театр і всі в ньому актори**» – що міститься у трагедії В. Шекспіра «Гамлет» (написаний 1600 р., в той самий рік, коли «...Бажання» було надруковане). Такі концептуальні складові Нешевого твору змісту як **блазень**, «який виконує забаганки», **п'єси**, які нічим не можуть зарадити в боротьбі з хворобою і смертю; смерть, що «чумою **гратється** з людьми, посилає виконавця з пекла, який не чує благань», і рано чи пізно ця гра закінчиться і всі помруть. Через пандемію, що найголовніше, земля перетворилася на **сцену**, на якій немає місця життю, а лише смерті. Тож «**земля, як місце для вистав!**»? Може, варто припустити, що і Шекспір читав п'єсу Неша «Останнє бажання і заповіт Літа»? У сучасній дослідниці Сільвії Морріс також виникло подібне питання. У відповідь на нього вона висунула гіпотезу про те, що деякі елементи Нешевої драми нагадують комедію Шекспіра «Як вам це сподобається», і що Шекспір цілком вірогідно міг прочитати цей твір перед написанням свого «Гамлета», бо обидва твори вийшли друком 1600 р. [Morris, 2017].

Деякі цікаві спостереження слід репрезентувати і про так звану філософію творчості Т. Неша. Чому цей письменник, який до локдауну вже мав значний досвід у написанні памфлетів, свою рецепцію пандемії висловив у вірші і розмістив її у драматичному творі? Чому не вдався до широкій і розлогої памфлетної форми, яка б дала йому значно більше художніх можливостей всебічно висвітлити проблему? Між тим, він обрав віршовану, яка відкрила шлях до яскравого вираження експресії, а не до документально точного відтворення і критичного відгуку про суспільне лихо!? Може, це була проба пера, данина моді, чи наслідування, яке він співвідносив із досягненнями на цій ниві Е. Спенсера, на той час свого літературного вчителя? Але версифікація, тематика і художня образність його поезій свідчать про те, що це абсолютно самодостатні і напрочуд якісні віршовані зразки, у яких відчуваються не проба пера і поетичне учнівство або розважальне часопродовження, а, навпаки, зрілість, майстерність і діапазон образного втілення думки саме **поетичні**, яка до цього моменту Нешем ніде не відпрацьовувалися. Це твір **не** початківця, а **досвідченого** і талановитого **Поета**. Більше того, залучення, зокрема, «Літанії...», до тексту драматичного твору також викликає деякі непорозуміння, адже художні якості і злободенність цього вірша і драматичного твору явно дисонують між собою. ??

Виникає відвертий подив і навіть розчарування з того приводу, що Неш не продовжив свою творчість у поетичному напрямку, адже поема «Вибір коханок», яка, крім щойно згаданих віршів, на сьогодні також відома науковому загалу, не може похвалитися подібною художньою висотою, яка відчутна в «Літанії...», хоча там автор також порушує напрочуд актуальну для елизаветинського суспільства тему.

Натомість, Неш «згорнув» свою як віршовану, так і драматургічну практики, і повернувся до прозової манери відображення реальної дійсності, і на цих теренах він, безперечно, досяг значних успіхів. Знову ж, чому так трапилося? Можливо, інтуїтивне відчуття майбутньої меншовартості і безрадісна перспектива постійного порівняння зі Спенсером, а також програвше змагання із Шекспіром, який уже заявив про себе світові поемою «Венера і Адоніс», а згодом напише таку ж неперевершену збірку сонетів. Питання залишається відкритим, як, до речі, і інше: можливо, з тих же причин Неш більше не брався і до написання драматичних творів, адже прекрасно усвідомлював, що суперництво з Шекспіром, чиї постановки він дивився на сценах лондонських театрів ще до їхнього закриття, буде марною і невдячною справою? І як людина розумна і амбітна, яка прагнула досягти успіху і бути самодостатньою, відомою, у творчому плані ні на кого не схожою, він, як можна зробити висновок сьогодні, обрав правильний шлях.

Постпандемійна творча біографія Т. Неша теж, на наш погляд, варта коментування. Аналізована в цій розвідці п'єса була закінчена на початку жовтня, тож автор на той момент не знав, скільки часу йому ще доведеться провести у Кройдоні. Судячи з років виходу наступних Нешевих творів і їхньої появи у Реєстрі, він там затримався ще на довгий час, і там, вочевидь, були написані й інші його твори – памфлети «Нічні жахи» і «Сльози Христа над Єрусалимом», роман «Невдалий мандрівник». Тож так званий «зворотній бік» пандемії виявився напрочуд сприятливим і плідним для цього автора, адже, якби він знаходився в Лондоні в цей час, то невідомо, чи була б у нього можливість (не лише через пандемію, а й під дією інших обставин) присвятити себе літературній праці сповна, експериментувати так, як це йому дозволялося у садібі архієпископа, у сприятливій для творчості домашній атмосфері. Як би парадоксально не звучало, а карантинні обмеження під час «чорної смерті» не лише стимулювали, але й надали комфортні умови для написання творів, які на сьогодні становлять кістяк і вважаються візитівками цього талановитого map-of-Letter. Тож локдаун на відстані від Лондона виявився для Неша напрочуд вигідною обставиною, такою собі цілощодою вакциною, що врятувала його як від хвороби у прямому сенсі цього слова, так і від духовно-естетичного простою і спустошення. **Вочевидь, 1592–1594 рр. – зрілий і найбільш активний період його творчості.**

Цей висновок спрможні підтвердити біографічні дані. Повернувшись із Кройдона (найпевніше, 1594 р.), Неш мав певні проблеми з законом, з владою, натхнення і робочої атмосфери йому через це бракувало, тому кількість творів у постпандемійний період значно зменшилася, і вся кар'єра, власне, пішла на спад. За гіркою іронією долі, чергова хвиля чумної пандемії, що накрила інші території Англії наприкінці XVI ст., виявилася до Неша не такою милосердною – саме нею і обумовлюють трагічне припущення з приводу смерті літератора. Згадки про нього обриваються 1600 р., а східноанглійський Ярмут, де, як говорять дослідники, його востаннє бачили живим, у той час страждав від чумної навали. Там, напевно, і наздогнала його «чорна смерть».

Результати цієї аналітичної розвідки можуть постати відправною точкою до проведення подальших наукових пошуків у контексті «Неш і пандемія». Інших творів віршованого характеру, присвячених пандемії, у нього немає. Але він звертається до цієї актуальної теми у творах інших жанрів. У романі «Невдалий мандрівник» (1594) декілька сторінок тексту присвячені цій проблемі, і її прозова інтерпретація має багато спільного з віршованою. «Позначені» чумою текстові епізоди з роману також потребують окремого ретельного вивчення на перетині літератури і медичного дискурсу. Крім цього, на пильну увагу ренесансознавців у майбутньому претендують також і літературні «взаємини» між Т. Нешем і В. Шекспіром у контексті розвитку поетичної і драматичної традиції елізаветинської доби. Також цілком очевидно, що на детальне вивчення з точки зору поетики віршованого твору заслуговують як поезії з «...Бажання», так і всі решта, що вийшли з-під пера Неша.

Отже, у творчості популярного елизаветинського письменника Томаса Неша знайшлося місце для художньої репрезентації пандемії «чорної смерті», черговий спалах якої спостерігався в Лондоні у 1592-1594 рр. Аналітичне прочитання трьох віршованих фрагментів кризь призму означеної теми дає можливість говорити про те, що Неш не створює в них цілісної деталізовано-конкретної і статистично-документальної картини чуми, але там використані певні автентичні деталі, відсутні традиційне для цього автора критичне начало і публіцистичне забарвлення. За відсутності цих характерних ознак сатиричного твору у драматичному з'явився бажаний художній простір, який став платформою для демонстрації авторської експресії чумного лихоліття, – персональної рецепції клінічної картини, вияву, масштабів розповсюдження і кількості летальних випадків. І, думається, найголовніший висновок: Неш, який до цього зарекомендував себе безжальним і безкомпромисним сатириком, чи не вперше у професійній кар'єрі абсолютно без критики, скепсису і в'їдливих обвинувачень, а, навпаки, з болем і співчуттям відтворює не лише власне, а й загальнолюдське бачення цього суспільного явища. Це, найпевніше, єдина тема, яка не просякнута його засуджувальними імперативами, бо в страшній ситуації на межі життя і смерті рука не піднялася тримати сатиричне перо і сміятися над горем не повернувся язик. Кардинальна зміна емоційного регістру стимульована усвідомленням реальної загрози для власного життя, співчуттям інфікованим та жалобою за померлими. І тим більш знаменно, що «завдяки» нинішній пандемії, Нешів триптих про чуму звучить напрочуд актуально і привертає увагу науковців. Тож, «дякуючи» карантинним обмеженням у тогочасній Англії, вітчизняній літературознавчій спільноті Томас Неш відтепер буде відомий не лише як визначний представник «скептично-сатиричного крила в літературі пізнього Ренесансу» [Привалова, 1987:39], а й талановитий Поет елизаветинської доби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Привалова, 1987 – Привалова Л. П. *Основные жанровые особенности модификаций английского романа последней трети XVI века: диссертация ... кандидата филологических наук: 10.01.01. МГУ им. М. В. Ломоносова, Днепропетровск. 1987. 214 с.*
- Acroyd, 2001 – Acroyd P. London: The Biography. UK: Vintage; Reprint Edition, 2001. 880 p.
- Ayrton, 1963 – Ayrton M. Th. Nashe. *The Unfortunate Traveller* / [ed. by M. Ayrton]. L.: Archon Books, 1968. pp. 1-18.
- Barber, 1963 – Barber C.L. *Shakespeare's Festive Comedy*. Cleveland-N.Y.: The World Publ. Co., 1963. 278 p.
- Bradbrook, 1963 – Bradbrook M.C. *The Growth and Structure of Elizabethan Comedy*. L.: Penguin Books, 1963. 254 p.
- Chambers, 1923 – Chambers E.K. *The Elizabethan Stage*. Oxford : Clarendon Press, in 4 vol., 1923. Vol. iv., 313 p.
- Greenblatt, 2020 – Greenblatt S. *What Shakespeare actually wrote about the plague*: [Веб-сайт]: <https://www.newyorker.com/culture/cultural-comment/what-shakespeare-actually-wrote-about-the-plague> (дата звернення: 07.06.2021)
- Morris, 2017 – Morris S. *Thomas Nash and the end of the Summe*:. [Веб-сайт]: <http://theshakespeareblog.com/2017/09/thomas-nashe-and-the-end-of-summer/> (дата звернення: 10.06.2021).
- Rabkin, 1985 – Rabkin N. *Thomas Nash. Summer's Last Will and Testament. Drama of the English Renaissance: in 2 vol.* / [ed. by Russel A. Fraser and N. Rabkin]. N. Y.-L.: Macmillan Publishing Co., Inc., Collier Macmillan Publishers, 1976. V. 2: The Stuart Period. 1976. 439 p.
- Stean, 1985 – Stean J.B. Introduction. *Nash Th. The Unfortunate Traveller and other Works* / [ed. by J.B. Stean]. L.: Penguin Books, 1985. Pp. 13–44.

Wilson, 1927 – Wilson F.P. *The Plague in Shakespeare's London*: Oxford, Oxford University Press, 1927. 228 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Nash Th. A Litany in Time of Plague. Summer's Last Will and Testament. *Drama of the English Renaissance*: in II vol. / [ed. by Russel A. Fraser and N. Rabkin]. N.Y.- L.: Macmillan Publishing Co., Inc., Collier Macmillan Publishers, 1976. Vol. II: The Stuart Period. 1976. P. 457.

2. Nash Th. Fair Summer Droops. Summer's Last Will and Testament. *Drama of the English Renaissance*: in II vol. / [ed. by Russel A. Fraser and N. Rabkin]. N.Y.- L.: Macmillan Publishing Co., Inc., Collier Macmillan Publishers, 1976. Vol. II: The Stuart Period. 1976. P. 441.

3. Nash Th. Song. Summer's Last Will and Testament. *Drama of the English Renaissance*: in II vol. / [ed. by Russel A. Fraser and N. Rabkin]. N.Y.- L.: Macmillan Publishing Co., Inc., Collier Macmillan Publishers, 1976. Vol. II: The Stuart Period. 1976. P. 460.

4. Nash Th. Summer's Last Will and Testament. *Drama of the English Renaissance*: in II vol. / [ed. by Russel A. Fraser and N. Rabkin]. N.Y.- L.: Macmillan Publishing Co., Inc., Collier Macmillan Publishers, 1976. Vol. II: The Stuart Period. 1976. Pp. 440-461.

REFERENCES

Privalova, 1987 – Privalova L.P. (1987). Osnovnye zhanrovye osobennosti modifikatsii angliiskogo romana poslednei treti XVI veka [*The main genre peculiarities of the English novel modifications of the last third of XVI c.*]: dissertatsiya ... kandidata filologicheskikh nauk: 10.01.01/ MGU im. M.V. Lomonosova, Dnepropetrovsk. 1987. 214 p. [in Russian].

Acroyd, 2001 – Acroyd P. (2001). London: The Biography. UK: Vintage; Reprint Edition, 2001. 880 p.

Ayrton, 1963 – Ayrton M. (1968). Th. Nashe. The Unfortunate Traveller / [ed. by M. Ayrton]. L.: Archon Books, 1968. Pp. 1-18.

Barber, 1963 – Barber C.L. (1963). Shakespeare's Festive Comedy. Cleveland-N.Y.: The World Publ. Co., 1963. 278 p.

Bradbrook, 1963 – Bradbrook M.C. (1963). The Growth and Structure of Elizabethan Comedy. L.: Penguin Books, 1963. 254 p.

Chambers, 1923 – Chambers E.K. (1923). The Elizabethan Stage. Oxford : Clarendon Press, in 4 vol., 1923. Vol. iv., 313 p.

Greenblatt, 2020 – Greenblatt S. What Shakespeare actually wrote about the plague: [Веб-сайт]: <https://www.newyorker.com/culture/cultural-comment/what-shakespeare-actually-wrote-about-the-plague> (дата звернення: 07.06.2021)

Morris, 2017 – Morris S. Thomas Nash and the end of the Summe.: [Веб-сайт]: <http://theshakespeareblog.com/2017/09/thomas-nashe-and-the-end-of-summer/> (дата звернення: 10.06.2021).

Rabkin, 1985 – Rabkin N. (1976). Thomas Nash. Summer's Last Will and Testament. *Drama of the English Renaissance*: in 2 vol. / [ed. by Russel A. Fraser and N. Rabkin]. N. Y.-L.: Macmillan Publishing Co., Inc., Collier Macmillan Publishers, 1976. V. 2: The Stuart Period. 1976. 439 p.

Stean, 1985 – Stean J.B. (1985). Introduction. The Unfortunate Traveller and other Works / [ed. by J.B. Stean]. L.: Penguin Books, 1985. Pp. 13-44.

Wilson, 1927 – Wilson F.P. (1927). *The Plague in Shakespeare's London*: Oxford, Oxford University Press, 1927. 228 p.

ILLUSTRATIVE SOURCES

1. Nash Th. A Litany in Time of Plague. *Summer's Last Will and Testament*. *Drama of the English Renaissance*: in II vol. / [ed. by Russel A. Fraser and N. Rabkin]. N.Y.- L.: Macmillan Publishing Co., Inc., Collier Macmillan Publishers, 1976. Vol. II: The Stuart Period. 1976. P. 457.

2. Nash Th. Fair Summer Droops. *Summer's Last Will and Testament*. *Drama of the English Renaissance*: in II vol. / [ed. by Russel A. Fraser and N. Rabkin]. N.Y.- L.: Macmillan Publishing Co., Inc., Collier Macmillan Publishers, 1976. Vol. II: The Stuart Period. 1976. P. 441.

3. Nash Th. Song. *Summer's Last Will and Testament*. *Drama of the English Renaissance*: in II vol. / [ed. by Russel A. Fraser and N. Rabkin]. N.Y.- L.: Macmillan Publishing Co., Inc., Collier Macmillan Publishers, 1976. Vol. II: The Stuart Period. 1976. P. 460.

4. Nash Th. *Summer's Last Will and Testament*. *Drama of the English Renaissance*: in II vol. / [ed. by Russel A. Fraser and N. Rabkin]. N.Y.- L.: Macmillan Publishing Co., Inc., Collier Macmillan Publishers, 1976. Vol. II: The Stuart Period. 1976. Pp. 440 -461.

Received: 11 July, 2022

